

**Hafızlık Eğitimi Üzerine Araştırmalar Ed. Cemil
Osmanoğlu-Ömer Özbek,**
Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019, 389s.

Elif Mete

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi,
İstanbul / Türkiye
Student at Marmara University Institute of Social Sciences,
İstanbul / Turkey
meteelif25@gmail.com

ORCID ID:

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Tanıtımı / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 07 Kasım / November 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 23 Aralık / December 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: “Hafızlık Eğitimi Üzerine Araştırmalar Ed. Cemil
Osmanoğlu-Ömer Özbek, Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019”,
Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10 (Güz) 2019) : 159-164

Kur'an-ı Kerim'in baştan sona ezberlenmesi anlamına gelen hafızlık, Kur'an öğretiminin önemli bir parçası olmuştur. Tarihi süreç göz önünde bulundurulduğunda hafızlık ve hafızlık eğitimi ile ilgili yeterli araştırma ve inceleme yapılmadığı görülmektedir. Bu anlamda 2000'li yıllar dönüm noktası olarak değerlendirilmiş olmakla birlikte günümüze kadar yazılan kitap niteliğindeki çalışmalar ise sınırlı sayıdadır.

Editörlüğünü Cemil Osmanoğlu ve Ömer Özbek'in yaptığı, alanında uzman kişilerin katkılarını sundukları *Hafızlık Eğitimi Üzerine Araştırmalar* adlı kitap son zamanlarda bu alanda oluşturulmuş önemli bir derlemedir. Bu çalışma, hafızlık eğitimi ile ilgili farklı değerlendirmeleri ve saha çalışmalarını tek bir kitapta bizlere sunması ve bu alanda bir boşluğu doldurması açısından da oldukça değerlidir. Eser, anlaşılır ve akıcı bir dile sahip olmakla birlikte aynı zamanda akademik hüviyete sahip bir çalışmadır.

389 sayfadan oluşan bu eser; önsöz ve içindekiler kısmı ile başlayıp sekiz makaleden müteşekkildir. Bunların her birinde kaynakça var olmakla beraber sadece iki bölümde sonuç kısmı yer almamıştır. Eserin zikrettiğimiz bu başlıklarını sırasıyla; Muhammet Şevki Aydın, İbrahim Görener, Mehmet Korkmaz, Cemil Osmanoğlu-Ayşe Nur Göksun, Ömer Özbek, Ramazan Gürel-Umut Kaya, Ayşenur Şalgamcı, Ramazan Gürel kaleme almıştır. Kitabın birinci bölümü hafızlık eğitimi konusuna giriş mahiyetinde olup "Hafızlık Eğitimi Yeniden Düşünmek" adıyla bazı temel bilgilere yer vererek hafızlık eğitiminin tarihi sürecine değinmiştir. Bunun yanı sıra hafızlık eğitiminde öğretici, hafızlık öncesi hazırlık eğitimi, hafızlık eğitiminin süresi, hafızlık türlerini artırma, hafızlık eğitiminde yeni eğitim anlayış ve uygulamaları ile son olarak hafızlığın işlevselleştirilmesi alt başlıklarıyla birinci bölüm sona ermiştir. "Kur'an Ezberinin Anatomisi: Bir Süreç Değerlendirmesi" başlığını taşıyan ikinci bölümde ise Kur'an ezberinin öncesi, yapılma esnası ve ezber süreci bir yöntem önerisi olarak sunulmuştur. Kitabın üçüncü bölümünde hafızlık eğitiminde bireyi (öğrenciyi) tanımanın önemi ifade edilerek bazı teknik bilgiler ayrıntılı olarak verilmiş ve hatırlatmalar yapılmıştır. "Hafızlık Eğitiminde Başarı ve Motivasyon" adlı dördüncü bölümde motivasyon kavramı üzerinde durulmuş, devamında da motivasyon ile ilgili belirlenen bulgular ve yapılan yorumlarla tarama modeline dayalı bir araştırma yer almıştır. Eserin beşinci bölümü ise çoklu zekâ uygulamaları, bununla ilgili bazı önerileri ve hafızlık eğitimine yansımalarını içermektedir. Altıncı bölüm de hafızlık eğitiminde tarihsel sürece değinerek başlamış, ardından ilahiyat fakültelerinde hafızlık çalışmaları bağlamında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde yapılan saha araştırmasını; yöntem, bulgu ve yorumlarıyla ele almıştır. Kitabın yedinci bölümünde hafızlığın, öğrencinin çeşitli alanlardaki gelişimine katkıları üzerinde durulmuş ve bu alanlar ayrı başlıklar halinde zikredilmiştir. Kitabın son bölümü olan sekizinci bölümde ise "Cumhuriyet Dönemi Hafızlık Eğitimi Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme" başlığı ile araştırmanın amaç, kapsam

ve metotları belirtilerek bu dönemde yapılan çalışmalar başlıklar halinde sunulmuştur.

Muhammet Şevki Aydın'ın kaleme aldığı birinci bölümde öncelikle Kur'an'ın anlaşılması gerektiği üzerinde durulmuş, özellikle din görevlileri adına hafız olmanın oldukça önemli olduğu belirtilmiştir. Hafızlık eğitiminde tarihi süreç kısaca ele alınmış, 28 Şubat post-modern darbeye atıfta bulunularak yaşanan tıkanma anlatılmıştır. 2004 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın özellikle eğitim alanında başlatmış olduğu sürece vurgu yapılarak bu dönemde Kur'an kursları için ilk defa "Eğitim Programı" geliştirildiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte program geliştirme çalışmalarında üzerinde durulması gereken hususlar zikredilmiştir. Hafızlık eğitiminde öğreticinin sahip olması gereken yeterlikler ifade edilmekle birlikte pedagojik formasyonun önemine vurgu yapılmıştır. Hafızlık eğitiminde kısa zamanda yüksek kalitede verim alınması için yapılması gerekenler süreç bağlamında ele alınmıştır. Yazar, hafızlık eğitimi almış kişilerin önemli bir oranının din hizmetleri alanının dışında görev yaptığını tablolar ile birlikte sunmuştur. Aydın "... Kur'an kursları, hafızlık yaptırdıkları öğrencilere dini, Kur'an'ı, din eğitimi alanını sevdirmek suretiyle onları mutlaka mesleki din eğitimine yönlendirerek iyi bir meslek insanı olmalarının yolunu açmalıdırlar." diyerek hafızlık yapmış olan kimselerin din eğitimine dair bir meslek edinmesi önerisinde bulunmuştur. Bu bağlamda öğrencilerin seçebilecekleri meslekler hakkında bilgi verip kendi tercihlerine bırakmak, yönlendirme yapmaktan ziyade bu alanda bir farkındalık oluşturmak daha doğru olacaktır. Bu değerlendirmelerin yanı sıra bölümün sonuç kısmının yer almaması çalışmanın bir diğer eksik yönü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kitabın ikinci başlığı İbrahim Görener tarafından yazılmış olup ezber yapmada duyu organlarının ve zihinsel sürecin önemi üzerinde durularak başlamıştır. Yazar bu bölümde 'Kur'an ezberi nedir?' sorusunu sorarak ezberin mahiyeti hakkında bilgi vermiştir. Görener'in bu bölümü yazmadaki gayesi ezber öncesindeki zihinsel ve bedensel hazırlık sürecini, ezber esnasında neler yapıldığını ve ezber sonrasında sayfa sayfa muhafazasını bir yöntem önerisi halinde sunmaktır. Bu anlamda yazarın önemli noktalara dikkat çekerek yaptığı değerlendirmelerle amacına ulaştığı söylenebilir.

"Hafızlık Eğitiminde Bireyi(Talebeyi) Tanıma" başlığıyla Mehmet Korkmaz'ın yazmış olduğu üçüncü başlık, Kur'an ve hafızlık eğitimi ile ilgili tarihi süreç anlatılarak başlamıştır. Devamında 11 ilde yapılmış olan bir araştırmada, öğrencilere bu konu ile ilgili sorulan sorulara ve cevaplarına yer verilmiştir. Hafızlık eğitiminde bireyde tanınması gereken özellikler ve öğrenciyi tanımanın gayesi ifade edilmiştir. Öğrenciyi tanıma teknikleri çeşitleri tablolar ile birlikte verilmiş olup öğrencilerin kişilik testleri konusunda kendilerini geliştirmeleri gerektiği belirtilmiştir. Yazara göre öğretmenler bunun öneminin farkında olmalı, aynı zamanda yeterli bilgi sahibi

olmaya da gayret göstermelilerdir. Korkmaz, bu bölümde rehberliğin önemi üzerinde durarak öğreticilerin büyük bir sorumluluklarının olduğunu dile getirmiştir. Üçüncü bölüm, öğrenciyi tanımak için kullanılan ve kullanılması gereken teknikleri oldukça ayrıntılı ve anlaşılır bir şekilde sunmuştur. Bu bakımdan hem öğrenciler hem de bu alanla ilgili çalışma yapmak isteyenler için faydalı bir kaynak olmuştur.

Ayşe Nur Göksun ve kitabın editörlerinden Cemil Osmanoğlu'nun yazdığı dördüncü başlıkta hafızlık eğitiminde başarı ve motivasyon konusu ele alınmıştır. Bölümün başlangıcında motivasyonun farklı yaklaşımlardaki karşılıkları verilmiş, bizim dinimizde nasıl bir itici güç olduğu üzerinde durulmuştur. Ardından da öğrencilerin motivasyonun oluşumunu etkileyen unsurlar ifade edilmiştir. Bu bölümde, öğrencilerin motivasyon durumlarını ölçmek amacıyla tarama modeline dayalı bir araştırma yer almıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve görüşmeler detaylı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada yöntem; araştırmanın deseni, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin analiz ve yorumlanması alt başlıklarıyla verilmiştir. Bu araştırmada çalışma grubunu başarılı hafızlar oluşturmakla birlikte araştırma kapsamında Proje İmam Hatip ortaokulları ile hafızlık eğitimi verilen uzun süreli Kur'an kurslarında okul-kurs idarecileri ve öğrencinin sorumlu olduğu öğreticilerle, İlahiyat Fakültesinde ise öğrencinin ezber okuduğu öğretim üyesiyle/görevlisiyle görüşülmüştür. Araştırma yapılmadan önce gerekli izinlerin alındığı belirtilerek sırasıyla şu sorular yöneltilmiştir: "1. Niçin hafızlık yapmak istediniz?; 2. Hafızlık/ezber yaparken sizi motive eden durumlar nelerdir?; 3. Hafızlık/ezber yaparken motivasyonunuzu bozan durumlar nelerdir?; 4. Hafızlık/ezber yaparken motivasyonunu bozan durumlarla nasıl baş edersiniz?" Araştırmada yer alan bu sorular sonucunda elde edilen bulgular ve yorumları çalışmada yer almış, ilgili başlıklarda aktarılmış ve analizleri yapılmıştır. Bu bağlamda hafızlık nedenleri içsel ve çevresel faktörler olarak iki başlık altında ele alınmıştır. İçsel faktörler başlığında, amaçlar var olduğunda motivasyonun da var olacağı vurgulanarak hedef belirlemenin önemi üzerinde durulmuştur. Çalışmada yer alan diğer başlıklar; motivasyon kaynakları, motivasyon sorunları ve bu sorunlarla baş etmenin yolları olmuştur. Motivasyon kaynakları içsel ve dışsal faktörler olarak zikredilmekte olup, başarılı hafızların yaşadıkları motivasyon sorunları yaş, cinsiyet, ezber düzeyi ve konaklama değişkeni açısından analiz edilmiştir. Araştırmanın nitel olması dolayısıyla, veriler aktarılırken sık sık doğrudan alıntılara başvurulması geçerlik ve güvenilirlik açısından önemli görülmüştür. Bunun yanı sıra araştırma grubunun farklı kesimlerden belirlenmiş olması çalışmanın daha geniş kapsamda değerlendirilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu bölüm alana katkısı açısından oldukça önemli bulunmakla beraber araştırmanın; önemi, amacı, problemleri ve sınırlıkları ile ilgili bir başlığın bulunmaması çalışmanın eksik yönü olarak değerlendirilebilir.

“Çoklu Zekâ Uygulamaları ve Hafızlık Eğitimi” isimli beşinci başlık kitabın diğer bir editörü Ömer Özbek tarafından kaleme alınmıştır. Özbek bölüme başlarken “Hafız olmak değil, hafız kalmak ve hafız ölmek önemlidir.” cümlesine yer vererek daha sonra değineceği çoklu zekâ uygulamalarının önemine işaret etmiştir. Zekâ ve çoklu zekâ kuramları hakkında bilgi verildikten sonra zekâ alanları tanıtılmış, hafızlık eğitiminde çoklu zekâ uygulamaları konusuna geçilmiştir. Hafızlık eğitiminde çoklu zekâ uygulamalarında önemli bir husus olan materyaller üzerinde ayrıca durulmuştur. Çalışmada mahreç ve yüzüne okuma alanında yapılabilecek zekâ etkinlikleri belirtilmiş, ardından ezber sürecinde öğrencilerin zekâ alanlarına göre uygulanması gereken faaliyetler yer almıştır. Yazar; bölümünü hafızlık yaptıran eğitimcilere ve hafızlara çoklu zekâ uygulamaları üzerinden bazı öneriler vererek sonlandırmış, ayrıca bir sonuç kısmına ise yer vermemiştir.

Kitabın altıncı başlığını, Ramazan Gürel ve Umut Kaya'nın “İlahiyat Fakültelerinde Hafızlık Çalışmaları: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği” adlı araştırması oluşturmaktadır. Bölümün girişinde hafızlık eğitimi ile ilgili tarihsel sürece kısaca değinilmiştir. Devamında araştırmanın; problemi, önemi, amacı, yöntemi ve sınırlıkları belirtilmiştir. Hazırlanan anketin ilk kısmında kişisel bilgilere dair 12 soru, ikinci kısmında ise hafızlık süreci ile alakalı 32 soru sorulmuştur. Araştırma kapsamında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde uygulanmakta olan hafızlık programı hakkında malumatlar verilmiş, bu programa devam eden 114 hafız adayı, beş hafız hocası ve bir koordinatör hoca ile görüşme yapılmıştır. Araştırmada hafızlık öğrencilerinin ezber metotları, hafızlığı tercih sebepleri, hafızlık sonrası beklentileri ve programda yer alan hocalarla ilgili düşünceleri gibi bulgular yer almış, detaylı yorumları da yapılmıştır. Yapılan çalışmada diğer araştırma grubu olan hafızlık hocalarının; profilleri, hafızlık eğitiminde kullandıkları yöntem ve teknikler, öğrencilerle ilişkileri, programa ve hafızlık hocalığına dair görüşleri incelenmiştir. Araştırmayı, ilahiyat fakültelerinde yürütülen hafızlık programını Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi örneğinde sunmasından dolayı -bu alanla ilgili- daha önce yapılan saha çalışmalarından farklı olarak değerlendirmek mümkündür.

Yedinci başlık, Ayşenur Şalgamcı tarafından yazılmış olup “Hafızlığın Öğrencinin Gelişimine Katkıları” ismini taşımaktadır. Bu bağlamda hafızlığın sağlığa, akademik başarıya, bilişsel ve sosyal gelişime katkıları üzerinde durulmuştur. Bu başlıklarda, hafızlığın bireye katkıları, Malezya, Pakistan, Endonezya gibi farklı ülkelerde yapılmış olan anket çalışmaları ekseninde yorumlanarak verilmiştir. Yazar farklı ülkelerde yapılan bu araştırmalara değinerek, ülkemiz açısından da bazı önerilerde bulunmuştur. Bu bölümde yer alan konular hafızlık eğitiminde önemli görülmele birlikte şimdiye kadar yapılan akademik çalışmalarda pek yer almamıştır.

Kitabın son başlığı ise “Cumhuriyet Dönemi Hafızlık Eğitimi Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme” adıyla Ramazan Gürel tarafından ele alınmıştır. Yazar, bölüme giriş kısmıyla başlamış ardından araştırmanın amacı, kapsamı ve metodunun yanı sıra toplanılan verilerin kaynaklarına da değinmiştir. Cumhuriyet döneminde hafızlık eğitimi ile ilgili literatür “ tezler, makaleler, sempozyum bildirileri, kitap bölümleri ve kitaplar” şeklinde genel başlıklarla verilmiş olmakla birlikte konularına göre alt başlıklara da ayrılmıştır. Gürel, bu bölümde yer alan çalışmalarını künyeleri ile birlikte vermiş, çalışmaların olumlu ve eksik yönlerini de akademik bir dille ifade etmiştir.

Sonuç olarak tanıtımı yapılan bu eser, hafızlık eğitimi ile ilgili şimdiye kadar yapılan çalışmalardan farklı bir nitelikte olup aynı zamanda bu alana önemli katkılar sunmaktadır. Son yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yürütmüş olduğu çalışmaların yanı sıra hem proje İmam-Hatip okullarında hem de bazı ilahiyat fakültelerinde örgün eğitim içerisinde devam eden hafızlık eğitimi, bu alanı kapsayan araştırmalara duyulan ihtiyacı daha da arttırmıştır. Sekiz başlıktan oluşan kitap, hafızlık ve hafızlık eğitimine dair daha fazla araştırma yapma gerekliliğini ortaya koyarak bundan sonra yazılacak eserler için de ışık tutacaktır.